

ECONOMIC DIPLOMACY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA: PRESENT AFFAIRS AND DEVELOPMENT PERSPECTIVE

Mustafa Sarajlić

"Studentski biro 99", Tuzla, Bosnia and Herzegovina, expeditionma@gmail.com

Mehmedalija Hadžović

Faculty of Economics, "Džemal Bijedić" University of Mostar, Bosnia and Herzegovina

prof.m.hadzovic@gmail.com

Haris Omerika

Faculty of Economics, "Džemal Bijedić" University of Mostar, Bosnia and Herzegovina

haris.omerika@unmo.ba

Abstract: In its original form, diplomacy represents a political activity that has represented an important and effective instrument of the state power for many centuries. The basic aim of diplomatic activities was that the state should actualize its foreign policy goals through conversation, propaganda, and in certain cases, using force. Nowadays, the importance of diplomacy did not decrease but its role has been revised. It represents one of the most relevant factors of the international ranking. Revising the role of economic diplomacy has resulted in forming different, specific forms where we can identify economic diplomacy that gradually grows into an individual scientific discipline since it becomes an essential asset for international relations. Therefore, economic diplomacy, within the globalized world economy, represents the main asset for the breakthrough of enterprises to international markets. When a state enters multiple integration processes, it creates a postulate to opening new markets, and the increase of free movements of goods, services and capital. This all allows creating opportunities for a continuous increase of export capacities for national economy enterprises. The task of the economic diplomacy in the mentioned process is to create openness and cooperation, offer help to countries in transition and developing countries and through improving the performance of national economy enterprises in foreign markets increase merchandise trade. Observing the former experiences, it can be concluded that the efficiency and success in national economy is possible only if the major proportion of total national income is gained through international cooperation. Throughout history, different forms and models of economic diplomacy have developed and it always existed a tendency of pointing at a high level of dependence and correlation between economy and diplomacy on both, bilateral and multilateral level. All of the above stated indicates that modern market trends and merchandise trade ask for a larger symbiosis between economy and diplomacy. The main goal of any country or any enterprise is accomplishing as better business results as possible with other countries or enterprises. All this leads to materialization in certain foreign exchange inflow. The realization of national goals in domestic plan depends on their success on international economic scene. Some of those are: the full employment, balance of payments, efficient allocation of national resources, stable and sustainable development, and a high level of quality of life and life standard. The aim of this research was to analyze the current state of economic diplomacy of Bosnia and Herzegovina and based on that, consider the possible perspective of its development. Unfortunately, the economic diplomacy in Bosnia and Herzegovina is not developed enough and it has been only in recent years that the interest for this kind of diplomatic activities has appeared. It's a country's duty to promote national economy among international relations where the dominant role belongs to promotion of domestic enterprises on international markets. There is no doubt that economic diplomacy represents a strong asset in creating a better position of Bosnia and Herzegovina's economy on international plan. Therefore, after receiving help from other countries for the revival of the country, one of the basic strategic goals of external policy of Bosnia and Herzegovina should be establishing a clear and efficient concept of economic diplomacy. Eventually, economic diplomacy should foster economic trends in any country since it has been proved through history that countries achieve better economic results if they have a stronger appearance in other countries.

Keywords: economic diplomacy, Bosnia and Herzegovina, enterprises

EKONOMSKA DIPLOMATIJA BOSNE I HERCEGOVINE: TRENUTNO STANJE I RAZVOJNE PERSPEKTIVE

Mustafa Sarajlić

“Studentski biro 99”, Tuzla, Bosna i Hercegovina, expeditionma@gmail.com

Mehmedalija Hadžović

Ekonomski fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Bosna i Hercegovina

prof.m.hadzovic@gmail.com

Haris Omerika

Ekonomski fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Bosna i Hercegovina

haris.omerika@unmo.ba

Abstrakt: Diplomacija u svom izvornom obliku predstavlja političku aktivnost koja je kroz vijekove unazad predstavljala važan i efikasan instrument državne moći. Osnovni cilj diplomatskih aktivnosti je bio da država ostvari svoje spoljno – političke ciljeve kroz razgovore, propagandu ili, u određenim slučajevima, kroz upotrebu sile. Danas, značaj diplomatije nije umanjen, ali jeste revidirana njena uloga, pri čemu ista predstavlja jedan od najrelevantnijih faktora međunarodnog poretka. Revidiranje uloge političke diplomatije rezultiralo je formiranjem različitih, specifičnih, oblika gdje se na prvom mjestu može identificirati ekonomska diplomatija koja postepeno prerasta u zasebnu naučnu disciplinu s obzirom da postaje neophodno komunikacijsko sredstvo u međunarodnim odnosima. Prema tome, ekonomska diplomatija u globaliziranoj svjetskoj ekonomiji predstavlja osnovno sredstvo prodora preduzeća na internacionalna tržišta. Ulazak države u brojne integracione procese kreira preduslov za otvaranje novih tržišta i povećanje slobode kretanja roba, usluga i kapitala, što omogućava kreiranje prilika za kontinuirano povećanje izvozne aktivnosti preduzeća nacionalnih ekonomija. Zadatak ekonomske diplomatije u pomenutom procesu je kreirati otvorenost i saradnju, pružiti pomoć tranzicijskim zemljama i zemljama u razvoju da kroz povećanje nastupa domaćih preduzeća na inostranom tržištu poveća međunarodnu robnu nazmjenu. Posmatrajući dosadašnja iskustva, može se zaključiti da je efikasnost i uspjeh u nacionalnoj privredi moguć jedino ukoliko ona najveći dio od ukupnog nacionalnog dohotka postiže kroz saradnju sa inostranstvom. Kroz historiju su se razvijali različiti oblici i modeli ekonomske diplomatije, pri čemu je uvijek postojala tendencija ukazivanja na visok stepen zavisnosti i povezanosti ekonomije i diplomatije, kako na bilateralnom tako i na multilateralnom nivou. Navedeno upućuje da savremena tržišna kretanja, te razmjena dobara i usluga zahtijevaju veću simbiozu između ekonomije i diplomatije. Osnovni cilj svake zemlje ili svake kompanije je ostvarenje što je moguće boljih poslovnih rezultata, sa drugom državom ili saradnji sa drugom kompanijom, a sve to dovodi do materijalizacije u odgovarajućim devizim prihodima. Od njihovog uspjeha na internacionalnoj privrednoj sceni zavisi realizacija nacionalnih ciljeva na unutrašnjem planu, kao što su: puna zaposlenost, ravnoteža platnog bilansa, efikasna alokacija nacionalnih resursa, stabilan i održiv razvoj i visok nivo kvaliteta života i životnog standarda. Cilj ovog istraživanja bio je analizirati trenutno stanje ekonomske diplomatije Bosne i Hercegovine, te na osnovu toga sagledati moguće perspektive razvoja iste. Nažalost, Bosna i Hercegovina još uvijek nema dovoljno razvijenu ekonomsku diplomatiju, gdje se tek u proteklom godinama pojavilo interesovanje o ovoj vrsti diplomatskih aktivnosti. Zadatak države je da promovira nacionalnu ekonomiju zemlje u međunarodnim odnosima, pri čemu dominantnu ulogu ima promocija nastupa domaćih preduzeća na inostranim tržištima. Bez sumnje, ekonomska diplomatija predstavlja jako sredstvo u borbi za kreiranje što boljeg pozicioniranja ekonomije Bosne i Hercegovine na međunarodnom planu. Prema tome, nakon primanja pomoći od drugih zemalja za obnovu zemlje, uspostavljanje jasnog i učinkovitog koncepta ekonomske diplomatije je trebao da bude jedan od osnovnih strateških ciljeva vanjske politike Bosne i Hercegovine. Na kraju, ekonomska diplomatija bi trebala potaknuti privredne trendove u svakoj zemlji, a kroz historiju je dokazano da zemlje ostvaruju bolje ekonomske rezultate ukoliko imaju snažniji nastup u drugim zemljama.

Ključne riječi: ekonomska diplomatija, Bosna i Hercegovina, perspektive, preduzeća

1. UVOD

Uloga ekonomske diplomatije se može posmatrati sa makro i mikro aspekta. Makroekonomska diplomatija je fokusirana na uspostavljanje i realizaciju strateških spoljnotrgovinskih ciljeva, dok je mikroekonomska diplomatija specifičan i različit za svaku pojedinačnu zemlju (Džombić, 2008). U drugom slučaju radi se o specifičnim oblicima državne pomoći u internacionalizaciji domaćih preduzeća u inostranstvu. Odnosno, aktivnosti ekonomske diplomatije koje u fokusu interesovanja imaju nastup domaćih privrednih subjekata na stranim tržištima predstavljaju aktivnosti mikroekonomske diplomatije. Kroz decenije unazad, ekonomska diplomatija je uglavnom

dovođena u vezu s pitanjima iz područja pregovora oko kvota i tarifa na uvoz i ostalih uslova za trgovinu. U posljednje vrijeme ona obuhvata mnogo širi aspekt državnih postupaka i propisa koji mogu da imaju utjecaja na međunarodnu trgovinu, krenuvši od standarda za sigurnost, zdravlje, okoliš, zaštitu potrošača, preko računovodstvenih, telekomunikacijskih i bankarskih usluga pa sve do politike poreza i tržišnog natjecanja. Navedena kretanja, a pod utjecajem globalizacije i procesa liberalizacije trgovine, rezultirala su povećanjem konkurentnosti preduzeća kako na domaćem tako i na stranim tržištima. Prema tome, možemo konstatovati da one države koje nemaju koncipiran jasan oblik ekonomske diplomatije neće imati proaktivnu ulogu u bilateralnim odnosima sa drugim državama, nego će postati predmet rasprave ekonomskih diplomatija drugih zemalja. Predmet istraživanja ovoga rada jeste sagledati stanje i moguće perspektive razvoja ekonomske diplomatije u Bosni i Hercegovini.

2. ZNAČAJ EKONOMSKE DIPLOMATIJE

Kroz različite definicije ekonomske diplomatije može se primjetiti njena uloga i značaj za nacionalne ekonomije i preduzeća u procesu globalizacije. U savremenom svijetu najveći dio problema kojima se bavi diplomatija povezana je sa nacionalnim ekonomskim odnosima i interesima, kao i na njihovoj zaštiti na međunarodnoj sceni. Svjedoci smo vremena u kojem se često proizvode politički problemi koji imaju ekonomsku pozadinu. Ekonomska politika nacionalnih ekonomija u pravilu je fokusirana na ostvarivanje makroekonomskih i finansijskih pretpostavki koji će stimulativno djelovati na rast GDP-a, kao najvažnijeg makroekonomskog pokazatelja zemlje (Đidelića i Omerika, 2018; Đidelića, Omerika i Sarajlić 2018). Bosna i Hercegovina je tranzicijska ekonomija, koja je krajem prethodnog stoljeća prešla sa centralno – planskog na tržišno uređenje tržišta. U navedenom procesu do kapitala se najčešće dolazilo kroz tržišnu alokaciju, što može, nepovoljno, rezultirati zavisnošću od vanjskog kapitala. Moguće negativne posljedice uvoza skupog stranog kapitala mogle bi biti prevaziđene uporebom domaćih izvora finansiranja rasta nacionalne ekonomije. Naravno, jedan od značajnijih izvora navedenih sredstava jesu ona koja dolaze od izvoza roba i usluga na strana tržišta. Indirektan rezultat rasta izvoza jeste povećanje zaposlenosti i bolji životni standard stanovništva. Navedeno predstavlja jedan kompleksan prostor u kojem je potrebno kreirati efikasan koncept ekonomske diplomatije, koji će u fokusu svoga interesovanja i djelovanja imati internacionalizaciju poslovanja bh. privrednih subjekata. Da bi se izgradio ovakav koncept potreban je multidisciplinarni pristup u smislu oblasti koje će isti obuhvatiti, ali i u smislu uloge bh. institucija koje su osnovni kreatori i sastavni dio ovog koncepta. Ekonomska diplomatija kao krajnji cilj mora imati – ekonomski rast i razvoj zemlje; zato je takav koncept imperativ svake odgovorne državotvorne vlasti. Bosna i Hercegovina je u globalnim trgovinskim tokovima mala otvorena ekonomija i zbog toga trgovina, a posebno trgovina sa drugim državama, ima posebno važnu ulogu u njenom ukupnom ekonomskom napretku. Otvorenost zemlje prema svijetu zavisi od veličine zemlje, privredne strukture, nivoa i dinamike razvoja, tehnološkog nivoa razvijenosti, produktivnosti, konkurentnosti njene proizvodnje, te naravno mjera i aktivnosti ekonomske diplomatije. Također, Bosna i Hercegovina kroz procese liberalizacije ostvaruje povoljna kretanja ukupnog izvoza prema najvažnijim spoljnotrgovinskim partnerima (Omerika i Hadžović, 2019; Mahmutović, Merdić i Omerika, 2017).

3. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

Koncept ekonomske diplomatije Bosne i Hercegovine kroz dosadašnja teorijska i empirijska istraživanja je nedovoljno istražen, posebno u odnosu na opštu diplomatiju, što je dovelo do toga da ne postoji kvalitetan teorijsko-konceptualni okvir razumijevanja ekonomske diplomatije. Također, u dosadašnjim istraživanjima prednost su imala kvalitativna u odnosu na kvantitativna istraživanja, što iz razloga nedostatka podataka ili poteškoća u kvantificiranju učinaka iz područja istraživanja. Posmatrano na globalnom nivou, interes za ekonomsku diplomatiju je postao aktuelan početkom trećeg milenijuma, od kada se ekonomska diplomatija posmatra kao interdisciplinarno polje u području međunarodne političke ekonomije, međunarodne ekonomije i međunarodnih odnosa (Rana, 2000; Bayne i Woolcock, 2012). Ruel i Zuidema (2012) su proveli empirijsko istraživanje učinkovitosti ekonomske diplomatije analizirajući konzulate i ambasade. Autori zaključuju da su najbolji rezultati zabilježeni kod onih konzulata i ambasada gdje je struktura ekonomske diplomatije dobro organizovana i jasno postavljena. Značajan doprinos ovim rezultatima su dali uposlenici koji imaju dugogodišnje iskustvo na poslovima koji se odnose na ekonomsku diplomatiju. Vranješ i Zeljić (2013) su istraživali utjecaj globalizacije na diplomatiju malih zemalja. U radu dolaze do zaključka da male zemlje ili zemlje slabijeg međunarodnog utjecaja imaju diplomatsku mrežu koja je zasnovana na principima starim trideset i više godina, te da je takvo ustrojstvo diplomatije neadekvatno da odgovori zahtjevima modernog doba. Prema tome, autori ističu da se posmatrane zemlje ne trebaju fokusirati samo na političku diplomatiju, te da trebaju pristupiti reorganizaciji svojih diplomatskih i konzularnih predstavništava u svijetu. Također, za uspjeh diplomatije potrebna je podrška svih ministarstva, a ne samo ministarstva koje ima nadležnost u kreiranju i provođenju diplomatskih aktivnosti. Autori zaključuju, da jedino kroz međunarodne odnose male zemlje mogu osigurati prosperitet ne samo države nego i njenih građana. Petrović (2016) ističe da ekonomska diplomatija

ima ogroman značaj za zemlje koje nastoje postići određeni nivo razvijenosti. Autor ističe da je ekonomska diplomatija posebno značajna za zemlje koje su u bliskoj prošlosti prešle iz socijalističkog na kapitalistički sistem poslovanja, a koje još uvijek trebaju brojne reforme i promjene u realizaciji svojih nacionalnih ekonomskih pitanja. Pri čemu je, prema mišljenju autora, ekonomska diplomatija postala najvažnije sredstvo za realizaciju tih ciljeva. Pored navedenog, makro segmenta ekonomske diplomatije, od posebnog značaja za ovo istraživanje jesu učinci ekonomske diplomatije na mikro nivou, odnosno kada je riječ o njenom utjecaju na preduzeća u nacionalnoj ekonomiji. Prema tome, ekonomska diplomatija u zemljama širom svijeta nastoji uvezati politike između domaćih preduzeća i međunarodnih poslovnih aktera, između domaće i međunarodne politike, te između vlada i nevladinih organizacija (Bayne, 2011). Emiel (2006) istražuje i analizira odnos stalnih stranih misija i trgovine na primjerima post-tranzicijskih ekonomija. Autor zaključuje da velika mreža stranih predstavništava ima velike pozitivne benefite za domaću ekonomiju u pogledu izvoza. To vrijedi i za tranzicijske ekonomije koje žele postići tržišni udio na tržištu razvijenijih zapadnih zemalja, kao i za industrijalizirane zemlje koje žele više izvoziti u tranzicijske ekonomije. Rose (2007) u kvantitativnoj analizi svoga rada autor je analizirao uicaj diplomatskih predstavništava jedne zemlje u unostranstvu na obim njene međunarodne trgovine, odnosno izvoza, te na privlačenje direktnih stranih investicija. Rezultati istraživanja su pokazali postojanje uzročno-posljedične veze između aktivnih diplomatskih predstavništava i povećanje izvoza i međunarodne trgovine. Odnosno, autor je dokazao da je došlo do povećanja obima izvoza od 6% do 8% u one zemlje gdje su diplomatska predstavništva bila aktivna i učinkovita. Do sličnih rezultata u svom istraživanju su došli i Moons i Bergeijk (2013). Afman i Maurel (2007) u radu analiziraju diplomatske odnose i preusmjeravanje trgovine u tranzicijskim zemljama. Kroz rezultate istraživanja autori zaključuju da je ekonomska diplomatija u snažnoj vezi sa povećanjem izvoza. Autori sugeriraju da je formiranje diplomatskih misija i predstavništava u inostranstvu od strane tranzicijskih zemalja posebno važno za promociju njihovog izvoza, te da u većini analiziranih slučajeva postoji značajno velika i pozitivna povezanost između broja stranih misija i izvoza. Okano – Heijmans (2011) u svom istraživanju o pokretačima međunarodnih odnosa dolazi do zaključka da je uloga ekonomske diplomatije od velike važnosti kada je u pitanju povećanje izvoza, privlačenje investicija, te razvoj međunarodne trgovine. Autor ističe da su najuspješnije one zemlje koje su intenzivirale aktivnosti ekonomske diplomatije, a slijede ih zemlje koje su ukinule neefikasne mjere ekonomske diplomatije, ili su u potpunosti primijenili novi koncept ekonomske diplomatije. Benko (2014) u radu kroz ekonomsku diplomatiju predstavlja ulogu države u ekonomskom razvoju. Autor ističe da je osnovni zadatak ekonomske diplomatije uspostavljanje i razvijanje ekonomskih veza sa drugim zemljama, i to na način da se prate i pomažu preduzeća koja izlaze na strana tržišta, te da se na određeni način pomaže i stranim preduzećima koja namjeravaju poslovati i ulagati na području date zemlje. Autor smatra da je jedan od zadataka ekonomske diplomatije pronalazak onih privreda zemalja koje su kompatibilne sa domaćom privredom, kako bi se kroz prezentaciju identificirana tržišta stavila na raspolaganje preduzećima koja žele svoje proizvode distribuirati na navedena tržišta, uspostaviti predstavništvo preduzeća ili realizirati strana ulaganja. Moons i Boer (2015) u svom radu pod nazivom: "Ekonomska diplomatija: karakteristike proizvoda i nivo razvoja" primjenjuju gravitacioni model trgovine. Rezultati istraživanja ukazuju na činjenicu da je ekonomska diplomatija najefikasniji instrument za promociju izvoza, a posebno ukoliko je riječ o kompleksnijim proizvodima. Autori zaključuju da ekonomska diplomatija predstavlja snažan alat manje razvijenim zemljama kako bi svoje kompleksnije proizvode plasirale na razvijenija tržišta. Na osnovu predstavljenih istraživanja primjene i rezultata ekonomske diplomatije u Hrvatskoj, Srbiji, Holandiji i drugim zemljama, može se konstatovati da Bosna i Hercegovina još uvijek nema relevantna naučna istraživanja koja bi sagledala utjecaj pojedinih instrumenata bh. ekonomske diplomatije na internacionalizaciju nacionalne ekonomije. U posljednje dvije decenije ekonomska diplomatija je od strane državnog nivoa vlasti identificirana kao strateška spoljno – politička aktivnost u smislu osiguranja ekonomskog razvoja vlastite zemlje, prije svega posmatrano kroz izvozne aktivnosti bh. preduzeća.

4. TRENUTNO STANJE I MOGUĆE PERSPEKTIVE RAZVOJA EKONOMSKE DIPLOMATIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Uslijed ubrzanog procesa globalizacije svjetske privrede, pogotovo krajem prošlog i početkom novog vijeka, ekonomska diplomatija je poprimila mnogo veći značaj u međunarodnim i ekonomskim odnosima. U tom kontekstu ekonomska diplomatija ima prioritetan značaj za internacionalizaciju nacionalnih ekonomija bez obzira na stepen njihove ekonomske razvijenosti. Bosna i Hercegovina je još uvijek zemlja u tranzicijskom procesu, pri čemu ekonomsko – diplomatske aktivnosti imaju važnu ulogu u održavanju postojećih i uspostavljanju novih ekonomskih veza i odnosa, s ciljem bržeg procesa internacionalizacije ekonomije. Pored članstva u NATO savezu i Evropskoj uniji prioritet spoljne trgovine Bosne i Hercegovine je, naravno, uspostavljanje privrednih veza između bh. privrednih subjekata i raznih tržišta u svijetu, što bi za rezultat imalo veći stepen internacionalizacije domaću ekonomiju.

Bosna i Hercegovina, da bi ostvarila ekonomski napredak i osigurala ekonomsku stabilnost, mora smanjiti trgovinski deficit, koji svake godine iznosi oko sedam milijardi eura. Navedeni cilj moguće je djelimično realizirati ukoliko se povećaju izvozne aktivnosti domaćih preduzeća. Ukoliko želi povećati ukupan obim izvoza, neophodno je da bosanskohercegovačka ekonomska diplomatija pronade partnere širom svijeta, dok proizvodi i usluge iz BiH moraju biti prisutni na onim tržištima gdje je potencijalna zarada najbolja, bez obzira da li su pomenuta tržišta u neposrednoj blizini ili u najudaljenijim dijelovima svijeta. Unaprjeđenju izvoza iz Bosne i Hercegovine, bh. ekonomska diplomatija pomaže analizirajući i pružajući kvalitetne informacije o stranim tržištima, promociji i brendiranju Bosne i Hercegovine, ali i uspostavljanju indirektnih kontakata. Ipak, ona svojim radom ne može biti zamjena za one mjere koje se moraju provesti da bi se ojačao izvoz iz zemlje, a koje se tiču ekonomske politike: pojednostaviti izvozne procedure; uvesti podsticaje izvoznici; kreirati domaću firmu koja posjeduje lanac tržišnih centara i garantuje otkup poljoprivrednih proizvoda; osnovati izvoznju banku koja prati i finansijski podržava izvoznike; povećati kvalitet domaćih proizvoda; nastojanje pravljenja konzorcija domaćih firmi u cilju nastupa na trećim tržištima; omogućiti pristupačnije cijene energenata, telefonskih i internetskih usluga za izvoznike; certificirati proizvode; osnovati udruženja bh. izvoznika i sl. Osim promocije i povećanja izvoza, internacionalizacijom preduzeća se postižu i drugi ciljevi, kao što su smanjenje ovisnosti od domaćeg tržišta, disperzija rizika, te garancija da izvozno orijentisana preduzeća imaju veću šansu za dugoročni opstanak na nacionalnom tržištu. Također, izvoz na strana tržišta bi trebao doprinijeti većoj konkurenciji na domaćem tržištu, kroz implementaciju dobre poslovne prakse koja postoji u inostranstvu. Wilkinson i Brouthers (2006) su ispitivali utjecaj aktivnosti ekonomske diplomatije kod izvoznih preduzeća, pri čemu dolaze do spoznaje da su daleko bolje izvozne rezultate ostvarila ona preduzeća koja koriste poticajne izvozne programe u okviru ekonomske diplomatije. Analizirajući promociju izvoza Potter (2004) razlikuje promociju "iznutra prema vani" i "izvana prema unutra". Autor zaključuje kako je efikasnija promocija "izvana prema unutra", odnosno kada istu provode učesnici u projektima ekonomske diplomatije koji su stacionirani u zemljama koje su ciljano izvozno tržište, u odnosu na slučaj kada se akteri privrede nalaze u zemlji izvoznici. Prema tome, ekonomska diplomatija ima dva strateška cilja kada je u pitanju promocija izvoza. Prvi cilj jeste osigurati najniže moguće troškove ulaska domaćih preduzeća na nova strana tržišta, ili povećanje tržišnih udjela na postojećim stranim tržištima. Drugi cilj se odnosi na osiguranje konkurentne sposobnosti domaćih preduzeća kada se pojavljuju na međunarodnim tržištima roba i usluga. Diplomatske aktivnosti Bosne i Hercegovine mogu se posmatrati kroz Ministarstvo vanjskih odnosa koje u svojoj organizaciji ima dva sektora. Jedan se odnosi na sektor bilateralnih, a drugi na sektor multilateralnih odnosa. U okviru sektora bilateralnih odnosa može se identificirati odsjek za ekonomsku diplomatiju koji ima saradnju sa direkcijama Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, Agencijom za promociju direktnih stranih investicija (FIPA), Vanjskotrgovinskom komorom Bosne i Hercegovine, te Agencijom za promociju izvoza koja djeluje u okviru Komore. Najvažniju ulogu u pogledu ekonomske diplomatije u inostranstvu imaju diplomatske misije i konzularna predstavništva. Sa stanovišta ekonomske diplomatije, u najvažnijim bh. ambasadama, trebalo bi da rješenjem budu odabrani ekonomski savjetnici, čija bi osnovna uloga bila baviti se ekonomskom diplomatijom. Zadaci ekonomskih savjetnika su: stvoriti dobar uvid u ekonomsku situaciju u zemlji prijema; izgraditi dobre kontakte koji će obezbjediti informacije o privrednim sektorima vezanim za bh. izvoz; izgraditi kontakte s potencijalnim investitorima; provjeriti pravne norme koje su prisutne u poslovanju u zemlji prijema; provjeriti moguće trgovinske barijere itd. Dakle, fokus informacija za privredni sektor zemlje prijema, koji je zanimljiv za izvoz bh. preduzeća, treba biti usmjeren na: opis tržišta samo za onaj privredni sektor koji je u fokusu interesovanja; proizvodnju i potražnju proizvoda u pomenutom sektoru; procjenu šansi bh. privrednika; pružanje informacija o politici zemlje prijema u tom sektoru; uslove i mogućnosti plaćanja; pružanje podataka te procjena konkurencije; ciljane ili specifične sajmove; projekti i ideje koje bi trebalo realizirati u navedenom privrednom sektoru. Također, fokus interesovanja, pored već navedenih aktivnosti, bi trebao biti parterstvo i animiranje bh. dijasporu u svijetu, kako bi svoje potrošačke i druge ekonomske aktivnosti usmjerili prema bh. preduzećima i njihovim proizvodima. Dosadašnja iskustva s bh. dijasporom su takva da ih, nažalost, većinu nije moguće precizno ekonomskim pokazateljima kvantificirati. Jedan od kvantitativnih pokazatelja jesu svakako i dotacije iz inostranstva koje imaju konstantnu stopu rasta od kraja '90-ih godina prošlog stoljeća pa do danas. Tokom 2017. godine zabilježene su dotacije u iznosu od cca. 2,61 milijardu KM, pri čemu se i taj podatak može tretirati kao nerelevantan, s obzirom na pretpostavku da gotovo ista količina novca u Bosnu i Hercegovinu dođe neformalnim putem. Procjena je da u 51 zemlji svijeta živi preko 1,69 miliona osoba koje su rođene u Bosni i Hercegovini, pri čemu se dolazi do broja koji je veći od dva miliona ako se računaju i osobe koje su rođene izvan BiH (druga generacija). Od navedenog broja 60% osoba živi u jednoj od EU-28 zemalja, Švicarskoj ili Norveškoj (Ministarstvo sigurnosti BiH, 2018). Nesumnjivo, o važnosti bh. dijasporu govori i podatak da skoro svako drugi Bosanac i Hercegovac živi u inostranstvu. Sve navedeno treba da bude podsticaj za usmjeravanje posebne pažnje pri razvoju bilateralnih odnosa sa onim zemljama u kojima živi veći broj bh. dijasporu. Također, koncept ekonomske diplomatije bi se mogao podržati putem

organiziranja mreže poslovnih vijeća ili poslovnih klubova, čiji bi zadatak bio da štiti interese bh. građana i preduzeća u tim zemljama, stvara i unaprijeđuje kulturne veze, kao i uključivanje dijaspora u bilateralne ekonomske odnose. Sadašnja situacija je takva da većina diplomatskih i konzularnih predstavništava BiH ima dvije do tri osobe s aktivnim diplomatskim statusom. Upravo to je razlog teške organizacije specijalista koji bi kao diplomati bili posvećeni isključivo poslovima ekonomske diplomatije. Postizanje kvaliteta putem odgovornosti i mjerenjem učinka, obezbjedilo bi se rješenjem o radnom odnosu osobe koja će u diplomatskom predstavništvu biti zadužena za poslove ekonomske diplomatije. Preduslov, da bi se sve navedene aktivnosti mogle realizovati, jeste stvaranje i odobravanje odgovarajućeg budžeta na nivou države koji će biti na raspolaganju institucijama koje su kreatori aktivnosti ekonomske diplomatije, kako bi ista bila dodatno podržana i unaprijeđena.

5. ZAKLJUČAK

Sa teorijskog gledišta, primjena ekonomske diplomatije ima svoje specifičnosti s obzirom na zemlju u kojoj se realizira. Dosadašnja iskustva pokazuju da učinci i rezultati ekonomske diplomatije uveliko zavise od privrednog i društvenog razvoja države, pri čemu ekonomski razvoj države određuje njenu poziciju na globalnom planu. Sa pravom se može reći, da što je država manje razvijena, ekonomska diplomatija je za nju veća nepoznanica. U slučaju Bosne i Hercegovine, kako bi se ostvarili povoljni interesi za nacionalnu ekonomiju potrebno je osigurati adekvatnu organizaciju diplomatskih predstavništva u svijetu, a koji će djelovati pod kontrolom odsjeka za ekonomsku diplomatiju Ministarstva. Budući, kao i dosadašnji, koncept ekonomske diplomatije Bosne i Hercegovine bi se primarno trebao zanimali na radu bh. diplomatskih misija i konzularnih predstavništva. Važnu ulogu mogu imati i počasni konzuli, poslovni savjeti, poslovni klubovi, te Vanjskotrgovinska komora koja tek u budućnosti treba da otvori svoja predstavništva u inostranstvu. Također, potrebno je unaprijediti saradnju sa privatnim sektorom kako bi se povećao stepen internacionalizacije domaćih preduzeća i nacionalne ekonomije, gdje bh. ekonomska diplomatija može imati značajnu ulogu. Buduća istraživanja iz ove oblasti trebala bi biti usmjerena na empirijska istraživanja uticaja ekonomske diplomatije Bosne i Hercegovine na internacionalizaciju domaće privrede, odnosno na povećanje izvoznih aktivnosti bh. preduzeća.

LITERATURA

- Afman, E. & Mathilde, M. (2007), Permanent Foreign Missions and Trade: The Case of (post-) Transition Economies. [Online] Dostupno https://www.researchgate.net/publication/242385115_Diplomatic_Relations_and_Trade_Reorientation_in_Transition_Countries [Pristup: 18.12.2019.]
- Bayne, N. (2011), The Diplomacy of the Financial Crisis in Context. *The Hague Journal of Diplomacy*, 6 (1–2), pp. 187–201.
- Benko, D. (2014), Država kao čimbenik gospodarskog razvoja. *Polemos*, 16 (2), pp. 149-164.
- Džombić, I. (2008), Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment, Balja Luka
- Đidelića I. & Omerika H. (2018), Utjecaj rasta izvoza iz Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju na rast BDP-a BiH. *Revija za pravo i ekonomiju*, 18 (1), Bosna i Hercegovina, Mostar, pp. 84-98.
- Đidelića, I., Omerika, H., & Sarajlić, M. (2018). THE IMPACT OF THE GROWTH OF WASTE INDUSTRY EXPORTS IN THE EUROPEAN UNION ON ECONOMIC GROWTH IN BIH. *Knowledge International Journal*, 23(3), 857-862.
- Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine (2018), *Migracijski profil Bosne i Hercegovine za 2017. godinu*, Sarajevo
- Mahmutović, H., Merdić, A., & Omerika, H. (2017). UTJECAJ EKONOMSKIH INTEGRACIJA NA VANJSKOTRGOVINSKU RAZMJENU: SLUČAJ ZONA SLOBODNE TRGOVINE BiH&EFTA. *Tranzicija*, 20(40), 100-114.
- Moons, S. & De Boer, R. (2015) Economic Diplomacy, Product Characteristics and the Level of Development. [Online] Dostupno https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2544592 [Pristup: 10.1.2020.]
- Moons, S.J.V. & van Bergeijk, P.A.G. (2013), "A meta-analysis of economic diplomacy and its effect on international economic flows," ISS Working Papers - General Series 50074, *International Institute of Social Studies of Erasmus University Rotterdam* (ISS), The Hague.
- Okano-Heijmans, M. (2011), Changes in Consular Assistance and the Emergence of Consular Diplomacy“, in Jan Melissen and Ana Mar Fernandez (eds), *Consular Affairs and Diplomacy*, Leiden and Boston: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 21-41.
- Omerika, H., & Hadžović, M. (2019). UTICAJ LIBERALIZACIJE TRGOVINE NA IZVOZ IZ BOSNE I HERCEGOVINE U EVROPSKU UNIJU. *Časopis za ekonomiju*, 85.
- Petrović, D. R. (2016), Savremena ekonomska diplomatija kao instrument ostvarenja privrednih ciljeva Republike Srbije. *Megatrend revija*, 13 (3), pp. 131-154.

- Potter, E. H. (2004), Branding Canada: The Renaissance of Canada's Commercial Diplomacy, *International Studies Perspectives*, 5, pp. 55-60.
- Rana, K. S. (2000), *Inside Diplomacy*. Manas, New Delhi
- Rose, A.K. (2007), The foreign service and foreign trade:embassies as export promotion, *World Economy* 30, pp. 22-38.
- Ruëll, H. & Zuidema, L. (2012), The Effectiveness of Commercial Diplomacy. A Survey Among Dutch Embassies and Consulates. Discussion Paper in Diplomacy. *Netherlands Institute for International Relations Clingendael*.
- Vranješ, N. & Zeljić, D. (2013), Utjecaj globalizacije na diplomatiju malih zemalja s osvrtom na ministarstvo spoljnih poslova, [Online] Dostupno <http://www.defendologijabanjaluca.com/defendologija33/6srp.pdf> [Pristup: 08.06.2016.]
- Wilkinson, T, Brouters, L. T. (2006), Trade Promotion and SME Export Performance, *International Business Review*, 15 (1) (2006), pp. 233-252.
- Woolcock, S. (2012), *European Union economic diplomacy : the role of the EU in external economic relations*. [Online] Dostupno [file:///C:/Users/User/Downloads/\[Stephen Woolcock\] European Union economic diploma\(z-lib.org\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/[Stephen%20Woolcock]European%20Union%20economic%20diploma(z-lib.org).pdf) [Pristup: 10.02.2018.]